

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalışmasına Yönelik Hukuki Düzenlemeler

Bu bilgi notu, çocuk ve genç işçilerin çalıştırılmasına yönelik bilgileri içermektedir. Giriş olarak Türk Hukuku'nda, çocuk işçilerin çalıştırılmasına yönelik mevzuat hakkında genel bir açıklama sunarken, devamında 4857 sayılı İş Kanunu'nun ("**İş Kanunu**") 71. maddesi uyarınca hazırlanan "Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik"te yer alan genç ve çocuk işçi tanımı, çalışma şartları, çocukların istihdam edilebileceği iş alanları ve ebeveynlerin söz konusu iş ilişkisindeki rolü gibi konular hakkında genel bilgilere yer verilmektedir.

1 Mevzuata Genel Bakış

Türk hukukunda çocuk işçilerin çalıştırılmasına yönelik mevzuatta bir çok düzenlemeye rastlanılmaktadır. İlk olarak Anayasa'nın 50. maddesinde yer alan çalışma hakkı tanımlanırken "*Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar*" ibarelerine yer verilerek, çalışma yaşı konusunda genel bir düzenleme getirilmiştir. İş Kanunu'nun 71. maddesi ise "çalıştırma yaşı ve çocuk çalıştırma" başlığı altında bir düzenleme mevcuttur. Ayrıca İş Kanunu'nun 72. ve 73. Maddeleri de sırasıyla "*maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde ve sanayi alanlarında*" ve "*sanayie ait işlerde onsekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılması yasaktır*" demek suretiyle çocuk ve genç işçi ayrımı yapılmaksızın, on sekiz yaşını doldurmamış kimselerin istihdam edilmesini yasaklamıştır.

Bu düzenlemelere ek olarak Umumi Hıfzısıhha Kanunu, Mesleki Eğitim Kanunu ve sair mevzuatta çalışma yaşına yönelik genel maddeler mevcuttur. Çocuk ve genç işçilerin çalışma şartları konusunda en kapsamlı düzenleme ise 2003 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkarılan "Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik"tir ("**Çocuk ve Genç İşçi Yönetmeliği**"). Bu yönetmelikle çocuk ve genç işçi tanımı yapılmış, çalışabilecekleri alanlar özel olarak düzenlenmiştir.

2 Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik Tahtında Genç ve Çocuk İşçi Tanımı ve Sair Hususlar

Çocuk ve Genç İşçi Yönetmeliği'ne göre, genç işçinin tanımı "on beş yaşını tamamlamış ancak on sekiz yaşını tamamlamamış kişi" olarak ve çocuk işçinin tanımı ise "on dört yaşını bitirmiş, on beş yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi" olarak yapılmaktadır. Söz konusu yönetmelikte çocuk ve genç işçiler için ortak çalışma şartları oluşturulmuş sadece çalışma alanları ve çalışma saatleri anlamında farklı düzenlemeler yapılmıştır.

Örneğin, on sekiz yaşından küçük işçiler için çocuk ve genç şeklinde ikili bir ayrıma gidilmişken; çocuk ve genç işçilerin çalışabilecekleri alanlar sınırlanırken, çocuk işçilerin çalışabileceği alanlar, genç işçilerin çalışabileceği alanlar, on altı yaşını doldurmuş fakat on sekiz yaşını doldurmamış genç işçilerin çalışabileceği alanlar olmak üzere üçlü bir ayrıma gidilmiştir. Ayrıca çocuk işçiler için çalışma saatleri azami olarak günde 7 ve haftada 35 saat olarak düzenlenmişken, genç işçilerin çalışma saatleri günde 8 ve haftada 40 saat olarak düzenlenmiştir.

Ayrıca, çocuk ve genç işçilerin hafta tatili izinleri kesintisiz 40 saatten az olamazken, bu işçilere verilecek olan yıllık ücretli izin süresi de 20 günden az olamayacaktır.

3 Çocuk İşçilerin İstihdam Edilebileceği İş Alanları

Çocuk ve Genç İşçi Yönetmeliği'nin Ek-1'inde, çocuk işçilerin çalıştırılabileceği hafif işler belirtilmiştir. Hafif iş kavramının tanımı aynı yönetmelik uyarınca "*yapısı ve niteliği itibarıyla ve yerine getirilmesi sırasındaki özel koşullara göre; a) çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan, b) okula devamını, mesleki eğitimini veya yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen işler*" olarak yapılmıştır. Bu tanımdan yola çıkarak Ek-1'de yer alan iş alanları şu şekilde sıralanmıştır;

- (a) Düşme ve yaralanma tehlikesi olabilecek şekilde çalışmayı gerektirecek olanlar hariç meyve, sebze, çiçek toplama işleri;
- (b) Kümes hayvanları besiciliğinde yardımcı işler ve ipek böcekçiliği işleri;
- (c) Esnaf ve sanatkarların yanında satış işleri;
- (d) Büro hizmetlerine yardımcı işler;
- (e) Gazete, dergi ya da yazılı matbuatın dağıtımı ve satımı işleri (yük taşıma ve istifleme hariç);
- (f) Fırın, pastane, manav, büfe ve içkisiz lokantalarda komi ve satış elemanı olarak yapılan işler;
- (g) Satış eşyalarına etiket yapıştırma ve elle paketleme işleri;
- (h) Kütüphane, fuar, panayır ve sergi yerlerinde yardımcı işler (yük taşıma ve istifleme hariç);
- (i) Spor tesislerinde yardımcı işler; ve
- (j) Çiçek satışı, düzenlenmesi işleri.

Çocuk ve Genç İşçi Yönetmeliği'ne göre yukarıdaki listede yer almayan iş alanlarında, çocuk işçi çalıştırılması yasaktır.

İlgili Yönetmeliğin EK-2 ve EK-3'ü de ayrıca genç işçilerin de istihdam edilebileceği iş alanlarını sıralamaktadır. Yine aynı şekilde, genç işçiler bu listelerde belirtilen iş alanları dışında çalıştırılmayacaklardır. Hem çocuk hem de genç işçilerin çalıştırılabilecekleri iş alanları içerisinde maden işleri ve maden ocağında çalıştırılma yer almayıp, bu iş alanında çocuk ve genç işçilerin çalıştırılması yasak olacaktır.

4 Çocuk ve Genç İşçinin Çalışmasında Aile Muvafakati'nin Önemi:

Çocuk ve Genç İşçi Yönetmeliği'nin "işverenin yükümlülükleri" başlıklı 12. Maddesine göre işveren, çalışanın veli veya vasisine bildirim yapmak mecburiyetindedir. Buna göre ilgili madde uyarınca; "İşveren;

- (a) Çocuk ve genç işçinin velisi veya vasisine, çocuk ve genç işçinin çalıştırılacağı iş, karşılaşılabileceği riskler ve alınan önlemler hakkında bilgi verir.
- (b) Okula devam eden çocuk ve genç işçiden çalıştırmaya başlamadan önce, öğrenci olduğuna dair belge ister. Bu belgeyi özlük dosyasında muhafaza eder.
- (c) Çocuk ve genç işçinin velisi veya vasisi ile yazılı iş sözleşmesi yapmak zorundadır."

Maddenin (c) bendinde de belirtildiği üzere, söz konusu çocuk veya genç işçi ile yapılacak iş sözleşmesi veli veya vasi tarafından imzalanacağından, veli veya vasinin izni, çocuk veya genç işçi çalıştırmak için zorunlu olmaktadır.

Ayrıca yukarıdaki yönetmelikten bağımsız olarak, Medeni Kanun hükümleri uyarınca, ergin olmayan (on sekiz yaşını doldurmamış kimse) sınırlı ehliyetsizdir. Sınırlı ehliyetsiz olan bir kimse yasal temsilcisinin (veli veya vasi) onayı olmaksızın tek tarafa borç yükleyen hukuki işlemlerde lehine kazandırıcı işlemleri kabul edebilir. Fakat iş sözleşmesi, tam iki tarafa borç yükleyen bir işlem olduğu için, bu işlemin gerçekleşmesinde yasal temsilcinin onayı aranacaktır.

5 Sonuç ve Uygulanacak Yaptırım

Yukarıdaki açıklamalar kapsamında, çocuk ve genç işçilerin maden ocaklarında ve yer altı işlerinde çalıştırılmaları yasaktır. İş Kanunu madde 104 uyarınca, söz konusu kanunun 72.maddesine aykırı davranan işverenler, 1.200 Türk Lirası para cezası ödemekle yükümlü olurlar. Diğer bir deyişle, on sekiz yaşını doldurmamış erkek çocukları ve gençleri maden ocağında çalıştırma yasağına aykırı davranan işverenler çalıştırılan her bir çocuk işçi için söz konusu para cezasını ödemekle yükümlüdürler. Bu konuda gerekli ihbarlar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na yapılabilecektir.